

мирового союбщества вызываает ядерная программа, которая активно развивается странами-лидерами Ближневосточного региона.

Эксперты международных отношений на протяжении последних десятилетий спорят об угрозах мировому порядку, связанных с Ближним Востоком, видя их в производстве оружия массового уничтожения, нагнетании мусульманского религиозного фанатизма, что составляет идеологическую основу современного международного терроризма, конфликтном потенциале Ближневосточного региона в целом. Кроме того, появление на карте Ближнего Востока таких государств, как, например, Иран, которые имеют амбиции по поводу мирового лидерства, грозит перестройкой современного миропорядка.

Ключевые слова: Ближний Восток, геополитика, международный терроризм, миграция, ядерная программа, энергоресурсы, конфликты.

Lyudmila Strilchuk. Middle East in the System of Modern Geopolitical Coordinates: Challenges and Threats. In the system of modern international relations, the region of the Middle East is increasingly becoming one of the main roles. And this is no accident, because it is this region that has the largest reserves of strategic resources – oil and gas – from the Middle East to a large number of years, there is a significant migration to the countries of Europe and America, where sharp intergovernmental and ethnic conflicts are flaring. Known Middle East and as a «cradle of modern international terrorism», the international community's concern is the nuclear program, which is actively developing by the leaders of the Middle East region.

International relations experts have been arguing over the past decades about threats to the world order related to the Middle East, seeing them in the production of weapons of mass destruction, incitement of Muslim religious fanaticism, which forms the ideological basis of contemporary international terrorism, the conflict potential of the Middle East region as a whole. In addition, the emergence on the Middle East map of states, as a narrative, of Iran, which have ambitions for world leadership, is threatening to rebuild the modern world order.

Key words: Middle East, geopolitics, international terrorism, migration, nuclear program, energy resources, conflicts.

Стаття надійшла до редколегії
15.12.2018 р.

УДК 323.1(476)(=161.2)

Олена Обухова

Етнокультурна освіта українців у Республіці Білорусь у 1991–2011 рр.

У статті відображено особливості становлення української етнокультурної освіти в Республіці Білорусь у 1991–2011 гг. Визначено основні етапи розвитку, виявлено регіональні відмінності, показано еволюцію форм і змісту освітніх ініціатив української спільноти Білорусі.

Ключові слова: українці, етнокультурна освіта, Білорусь, етнічні спільноти, недільні школи.

Постановка наукової проблеми та її значення. Українці в Білорусі є четвертою за чисельністю етнічною спільнотою Республіки Білорусь. Вони мешкають в усіх регіонах країни, а райони з великим відсотком українського населення розміщуються на південному заході Брестської області [18, с. 26–27, 126]. Після проголошення незалежності Білорусі в 1991 р. українці разом з іншими етнічними спільнотами країни отримали можливість зареєструвати свої громадські об'єднання та публічно зайнятися творчою культурною діяльністю, у тому числі формуванням етнічної ідентичності в молодого покоління.

Аналіз досліджень цієї проблеми. На сьогодні накопичено значний досвід реалізації освітніх ініціатив українців Білорусі з 1991 до 2011 рр., коли ситуація в освітній сфері республіки змінилась у зв'язку з прийняттям Кодексу про освіту Республіки Білорусь. Незважаючи на актуальність, ця проблема маловивчена в історичній науці. У статті розглянуто питання розвитку української етнокультурної освіти в межах вивчення освітніх ініціатив етнічних меншин Білорусі [1, с. 4–5; 18, с. 56–57], окремі факти реалізації освітніх ініціатив, а також наведено в монографії Д. В. Юрчака. У ній розкрито білорусько-українські міждержавні відносини [33, с. 221, 236–237].

Мета статті – виявлення особливостей становлення української етнокультурної освіти в Республіці Білорусь у 1991–2011 рр. Це потребує виконання таких **завдань**: визначити етапи розвитку етнокультурної освіти; виявити його регіональну специфіку; показати еволюцію форм реалізації та змісту освітніх ініціатив українців Білорусі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Перші пункти (гуртки) вивчення української мови в школах з'явилися в Кобринському районі Брестської області в першій половині 1991 р. [19]. У 1991/1992 навчальному році українську мову вивчали вже 312 дітей у декількох школах Кобрини та Дрогичина. У цьому регіоні організацією української етнокультурної освіти займалося Кобринське міжрайонне товариство української мови «Просвіта» імені Т. Шевченка [35]. Завдяки активності членів «Просвіти» в школах Кобринщини в 1992 р. діяло вже 14 гуртків із вивчення української мови [24]. Із 1993/1994 навчального року з'явився гурток української мови в селі Біловезьке Каменецького району; вагомий внесок у його організацію зробив місцевий український активіст Г. Мусевич, заслужений тренер Білорусі, колишній директор ДЮСШ «Пуца» [25; 28]. Українське громадсько-культурне об'єднання Брестської області організувало доставку з України підручників і літератури українською мовою в школи Кобринщини та Каменеччини, де працювали гуртки української мови [19; 33, с. 221].

У середині 1990-х рр. гуртки української мови діяли в шести школах Кобрини [5; 24], у середніх школах №№ 17 і 27 м. Бреста [27, с. 30], деяких селах Брестської області [31]. Так, гурток української мови в середній школі села Мотикали Брестського району запрацював за ініціативи місцевих жителів П. Пилипука й Н. Сидоришного [23]. Програму навчання та підручники вчителі україномовних гуртків отримували від міжрайонного товариства «Просвіта» імені Т. Шевченка [31]. У цих гуртках української мови вчителями працювали люди, на добровільній основі, без оплати, які знали українську мову. Лише в 1996/1997 навчальному році в одній із шкіл Кобрини вісім учнів почали вивчати українську мову у формі факультативу з оплатою роботи педагога з державного бюджету [31].

Також у середині 1990-х рр. почалася підготовка студентів за фахом «Українська мова і література» в закладах вищої освіти Білорусі. Так, у 1995 р. відкрилося відділення української мови і літератури в Білоруському державному університеті (далі – БДУ) [12, с. 389]. У цей же період у зв'язку з розвитком української освіти в Брестській області ректорат Брестського державного університету імені А. С. Пушкіна (далі – БрДУ) звернувся до Міністерства освіти Білорусі з проханням відкрити спеціальність «Російська мова і література. Українська мова і література» [26, с. 110], що й відбулось у 1996 р. [13].

У 1997/1998 навчальному році кількість дітей, які вивчали українську мову факультативно в середніх школах, значно збільшилася. У Кобрині на факультативах української мови займалося понад 50 школярів [30], близько 30 учнів вивчали українську мову й літературу в середніх школах Бреста. Учителями там працювали педагоги з БрДУ та особи з педагогічною освітою, які знали українську мову [30]. Загальна динаміка кількості учнів, які вивчали українську мову в середніх школах Білорусі в межах освітнього процесу, у період з 1997 р. до 2010 р. мала виразну тенденцію до зменшення [2, с. 42, таблиця; 3, с. 35, таблиця; 4, с. 44; 10]. Лише 1998/1999 навчальний рік вирізнявся найбільшою кількістю учнів, які вивчали українську мову (їх було 166). У наступні роки таких школярів стало 119–73, а з 2006/2007 навчального року їх кількість зменшилась удвічі.

Вивчення української мови в цей період здійснювалося в міських школах Брестської та Гомельської областей. Згідно з даними Міністерства освіти Республіки Білорусь, у Бресті факультативна форма вивчення української мови перестала існувати в 1999 р. [3, с. 35, таблиця], але вже у 2002 р. факультатив із вивчення української мови відновив свою роботу на базі міського ліцею № 1 м. Бреста [27, с. 30; 33, с. 236]. У 2004 р. у Брестській області українську мову вивчали у двох класах у Бресті та двох – у Кобрині [14].

У кінці 1990-х рр. українцями Білорусі активно розвивалася така форма етнокультурної освіти, як недільні школи; у 1998–1999 рр. їх було 8–9 [12, с. 390]. Вони працювали на громадських засадах на базі установ освіти, культури, офісів громадських об'єднань українців. Недільні українські школи діяли в цей період у Кобрині, Мінську (при середній школі № 80), Бресті, Гродно, інших містах [6, арк. 4; 8; 11; 12, с. 390]. Чисельність учнів у таких школах була невелика: так, у Бресті в школі українознавства в 1997 р. вчилася 30 осіб віком 7–20 років [9], у недільній школі в Гродні в 1999 р. нараховувалося 10 учнів [7, арк. 16–17]. Програми навчання в недільних школах української етнічної спільноти включали вивчення української мови, пісень, поезії, літератури, лекції-екскурсії в історію України, навчання вишивки,

хорового співу [7, арк. 16–17; 9]. У таких шкіл були проблеми з оплатою оренди приміщень, нестачею підручників [7, арк. 16–17; 11]. У результаті це призвело до того, що, за даними заступника Мінського міського громадського об'єднання українців «Заповіт» (далі – ММГОУ «Заповіт») Г. Калюжної, у 2003 р. українських шкіл вихідного дня в Білорусі не стало [12, с. 390].

Від 2004 р. у Мінську почали роботу курси з вивчення української мови, організовані ММГОУ «Заповіт» на базі Державного палацу дітей і молоді [13]. Викладачем працювала член правління ММГОУ «Заповіт» Ганна Петрівна Сапсай. Слухачі курсів у 2005 р. їздили до Чернігова на мовну практику [34, с. 12]. У 2005–2006 р. у приміщенні сільської бібліотеки села Колодищі Мінської області працювала школа вихідного дня, організована українським об'єднанням «Обрій», що входить до складу Білоруського громадського об'єднання українців «Ватра» (далі – БГОУ «Ватра») [13].

У 2004 р. розпочалися виїзди дітей членів мінських громадських об'єднань у літні табори та санаторії в Україну: у табір «Артек», санаторно-оздоровчий комплекс «Веселка» [34, с. 11–12].

У цей період тривала підготовка студентів зі спеціалізації «Українська мова і література» у закладах вищої освіти Білорусі. Головним «двигуном» української освіти в БрДУ була доцент Л. С. Дорошко, яка підготувала та видала низку підручників з української мови [13]. Із числа студентів-філологів БрДУ організовано Український студентський експериментальний театр «Арт-майдан», який став учасником декількох театральних фестивалів у Києві, Чернівцях, Миколаєві у 2000-х рр. [13]. У БДУ україністику викладала член БГОУ «Ватра» А. П. Сапсай. Студенти, які вивчали українську мову, їздили з нею на стажування в Київський національний університет імені Тараса Шевченка, брали участь у культурних заходах БГОУ «Ватра» [12, с. 389].

Із 2006 р. кількість учнів, які вивчали українську мову на факультативах у середніх школах, почала скорочуватися. Ця форма української етнокультурної освіти з 2006 р. існує лише в Гомельській області [14]. Маємо відомості, що у 2008 р. при Мінській гімназії № 7 посольство України в Білорусі організувало факультативне вивчення української мови [16, с. 324]. За даними Міністерства освіти Республіки Білорусь, у 2010 р. українську мову вивчали тільки 52 учні у двох міських школах Гомельщини [4, с. 44].

У Мінську на базі Державного палацу дітей і молоді у 2006–2011 рр. продовжили працювати курси з вивчення української мови, організовані ММГОУ «Заповіт». У 2010 р. на них займалося 18 осіб [13]. Викладала на курсах, як і раніше, А. П. Сапсай. За підсумками навчального року ММГОУ «Заповіт» проводило «Тиждень української мови і літератури», у рамках якого проходив дитячий ранок «Світлі джерела дитинства» з читанням віршів українських поетів, переглядом діафільмів про культуру та народні традиції України [13; 34, с. 13].

У 2006–2009 рр. в Бресті при Центрі молодіжної творчості працювала українська фольклорна школа для дітей під керівництвом В. Кошелюк [20; 21; 22]. Її учні розучували українські пісні й танці, свої вміння вони демонстрували на організованих українським об'єднанням «Берегиня» та Генеральним консульством України в Бресті заходах (Дні української писемності 9 листопада 2006 р. [21], Дні Святого Миколая 25 грудня 2007 р. [22], обласний вечір української літератури 11 грудня 2008 р.) [20]. У середині вересня 2009 р. при Центрі молодіжної творчості в Бресті почалися заняття з українознавства [29].

У Гродненській області у 2009 р. в місті Ліда при нещодавно створеній Лідській районній організації «Трембіта» БГОУ «Ватра» відкрилася недільна школа. Діти місцевих українців (близько 10 осіб) під керівництвом учителя Т. Частюк вивчали українську мову та історію України, знайомилися з творчістю поетів Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка [32]. У 2009–2010 навчальному році в українській школі вихідного дня в Ліді навчалася 14 дітей. Заняття проходили на базі гуртожитку ВАТ «Лідський м'ясокомбінат» [13].

У 2006–2010 рр. періодично діяли гуртки української мови при регіональних відділеннях БГОУ «Ватра» у Вітебську й селі Колодищі Мінського району [13; 17]. Що стосується українських організацій Молодечна, Могильова та Гомеля, то інформації про курси української мови й школи вихідного дня в цих містах немає.

У 2006–2011 рр. тривала практика організації літнього відпочинку дітей членів ММГОУ «Заповіт» і БГОУ «Ватра» в Україні [34, с. 15, 16]. У 2009 р. учні української фольклорної школи при Центрі молодіжної творчості м. Бреста, а також діти з українських громад Могильова, Гродна та Бобруйська брали участь у Міжнародному фестивалі-конкурсі дитячої та юнацької творчості «Всі ми діти твої, Україно», який проходило в дитячому центрі «Молода Гвардія» в Одесі. Там вони поєднували навчання в літній школі українознавства з відпочинком на морі [15].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. У розвитку етнокультурної освіти українців Білорусі можна виокремити три основні етапи. На першому етапі (1991–1997 рр.) українські освітні ініціативи реалізовувалися в Брестській області у вигляді гуртків із вивчення української мови. Також у цей період розпочато підготовку філологів-україністів у БрДУ й БДУ. 1997–2005 рр. можна розглядати як час розквіту української етнокультурної освіти: українську мову вивчали факультативно в міських середніх школах Брестської та Гомельської областей. Із кінця 1990-х рр. активно працювали українські недільні школи, тривало вивчення української філології в закладах вищої освіти. У цей період активно створювали освітні проекти українці Мінщини, у Брестській області центр українського життя змістився з районів у Брест. Зміст освітніх проектів українців Білорусі включав не лише вивчення української мови, але й знайомство з художньою культурою українського етносу (пісні, танці, вишивка, мистецтво писанки). У 2006–2011 рр. значно зменшилася кількість дітей, які вивчали українську мову в середніх школах, зникла україністика із закладів вищої освіти, зменшилася чисельність позашкільних проектів, стабільно працювали лише курси української мови в Мінську, організовані ММГОУ «Заповіт».

Значна кількість української етнічної спільноти, сусідство з державою походження давали змогу чекати більшого розвитку української етнокультурної освіти, але свою роль зіграли недостатня підтримка із боку як української, так і білоруської держави, незацікавленість білоруських українців у здобутті освіти в Україні.

Джерела і література

1. Абухава А. М. Развіццё адукацыі этнічных супольнасцяў Беларусі ў 1991–2004 гадах. *Веснік Палескага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя грамадскіх і гуманітарных навук.* 2015. № 1. С. 3–11.
2. Агульнаадукацыйныя школы Рэспублікі Беларусь па стану на 6 верасня 1998 г.: [стат. даведнік]. Мінск: ВПЦ МА РБ, 1998. 81 с.
3. Агульнаадукацыйныя школы Рэспублікі Беларусь па стану на 6 верасня 1999 г.: [стат. даведнік]. Мінск: ВПЦ МА РБ, 1999. 88 с.
4. Агульнаадукацыйныя ўстановы Рэспублікі Беларусь: па стану на 5 верасня 2009 года. [стат. даведнік/адказы за выпуск А. І. Папоў]. Мінск: ПІАЦ МА РБ, 2009. 112 с.
5. Гаврилук Ю. «Оптимістично дивимося на майбутнє» (розмова з першим заступником голови Об'єднання «Просвіта Берестейщини» ім. Т. Шевченка М. Петруковичем). *Над Бугом і Нарвою: український часопис Підляшшя.* 1996. № 1–2. С. 23. URL: https://nadbuhom.pl/art_2058.html.
6. Государственный архив общественных объединений Гродненской области. Фонд 139. Оп. 1. Д. 6. Документы о работе общества украинцев (программа, справки, переписка) (1998 г.).
7. Государственный архив общественных объединений Гродненской области. Фонд 139. Оп. 1. Д. 10. Документы о работе общественного объединения украинцев (решения, положения, календарь, переписка) (1999 г.).
8. Дзідзевіч А. Українська няздільна школа. *Голас Радзімы.* 2001. 31 студз. С. 3.
9. Заліпа В. Українська освіта на Берестейщині. *Над Бугом і Нарвою: укр. часоп. Підляшшя.* 2000. № 3. С. 15. URL: http://nadbuhom.pl/art_1334.html. (дата звернення: 12.10.2012).
10. Звесткі аб мовах навучання ва ўстановах дзённай формы навучання Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. *Галоўны інфармацыйна-аналітычны цэнтр Міністэрства адукацыі Рэсп. Беларусь.* 2007. 26 студзеня. URL: <http://www.giac.unibel.by/index.php?module=subjects&func=viewpage&pageid=126>.
11. Зубрицкая М. Стелета «Барвіноку». *Аркуш.* 1999. 25 фебр. С. 2.
12. Каложна Г. Я. Діяльність білоруського громадського об'єднання українців «Ватра» по відродженню і збереженню мови, культури і народної творчості українців Білорусі. *Беларусь–Україна: гістарычны вопыт узаемаадносін: матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 18–19 сак. 2003 г. Мінск, 2004.* С. 387–393.
13. Карточка-паспорта общественных организаций национальных общностей Республики Беларусь. *Беларусь XXI век.* URL: http://belarus21.by/ru/main_menu/nat/nat_cult_ob/obyed/new_url_1579289175.
14. Козловський Б. «Ми – не діаспора. Ми на своїй землі...» (розмова з М. Петруковичем). *Голос – український інформаційний сайт про Берестейщину.* 2011. 22 лют. URL: http://holos.at.ua/publ/mi_ne_diaspora_mi_na_svojj_zemli/1-1-0-32.
15. Кошелюк В. Всі ми діти твої, Україно. *Ватра.* 2009. № 1. С. 13.
16. Кто живет в Беларуси / [А. В. Гурко и др.]; науч. ред. А. И. Локотко. Минск: Беларус. наука, 2012. 798 с.
17. Культурно-освітнє товариство «Обрій». *Ватра.* 2011. № 1. С. 9.
18. Макрушыч А. М. Культурна-асветніцкая дзейнасць этнічных супольнасцяў у Рэспубліцы Беларусь (1991–2004 г.): дыс. ... канд. гіст. навук: 07.00.02. Гродна, 2012. 138 с.
19. Місіюк В. «Зберегти нашу мову і культуру...» (розмова з головою Українського громадсько-культурного об'єднання Брестської області М. Козловським). *Над Бугом і Нарвою: укр. часоп. Підляшшя.* 1992. № 3. С. 24. URL: https://nadbuhom.pl/art_2377.html.

20. Місіюк В. Культурні події на Берестейщині (липень 2008 – травень 2009). *Над Бугом і Нарвою*: укр. часоп. Підляшшя. 2009. № 3. С. 45. URL: https://nadbuhom.pl/art_1891.html.
21. Місіюк В. На Берестейщині осінню 2006 року. *Над Бугом і Нарвою*: укр. часоп. Підляшшя. 2007. № 1. С. 40. URL: https://nadbuhom.pl/art_0038.html.
22. Місіюк В. Українська хроніка Берестейщини. *Над Бугом і Нарвою*: укр. часоп. Підляшшя. 2008. № 2. С. 45. URL: https://nadbuhom.pl/art_1319.html.
23. Міцніший духом за залізо. *Голос – український інформаційний сайт про Берестейщину*. 2015. 5 лип. URL: http://holos.at.ua/news/micnishij_dukhom_za_zalizo/2015-07-05-226.
24. Мурашкевич В. Лист з Кобриня. *Над Бугом і Нарвою*: укр. часоп. Підляшшя. 1995. № 1–2. С. 22. URL: http://nadbuhom.pl/art_2178.html.
25. Мусевич, Г. Українці на Кам'яниччині. *Над Бугом і Нарвою*: укр. часоп. Підляшшя. 1996. № 1–2. С. 24. URL: http://nadbuhom.pl/art_2059.html.
26. Нацыянальны сегмент грамадзянскай супольнасці Рэспублікі Беларусь / [І. А. Пушкін і інш.]. Магілёў: МДУХ, 2015. 335 с.
27. Нацыянальныя культурна-асветныя аб'яднанні Рэспублікі Беларусь. Мінск, 1996. 48 с.
28. Пам'ять про Георгія Мусевича. *Голос – український інформаційний сайт про Берестейщину*. 2014. 8 лют. URL: http://holos.at.ua/news/pam_jat_pro_georgija_musevicha/2014-02-08-221.
29. Перше заняття з народознавства. *Голос – український інформаційний сайт про Берестейщину*. 2009. 15 верес. URL: http://holos.at.ua/news/pershe_zanjattja_z_narodoznavstva/2009-09-15-18.
30. Петрукович М. І рости, і діяти нам треба. *Над Бугом і Нарвою*: укр. часоп. Підляшшя. 1997. № 6. С. 5. URL: https://nadbuhom.pl/art_1672.html.
31. Петрукович М. Разом наблизимо кращі часи. *Голос – український інформаційний сайт про Берестейщину*. 2009. 1 верес. URL: http://holos.at.ua/publ/razom_nablizimo_krashhi_chasi/1-1-0-11.
32. Частюк Т. Недільна українська школа. *Вампа*. 2009. № 1. С. 6.
33. Юрчак Д. В. Беларусь – Украина: 20 лет межгосударственных отношений. Витебск: УО «ВГУ им П. М. Машерова», 2012. 280 с.
34. 25 років Мінському громадському об'єднанню українців «Заповіт»: зб. матеріалів / [Г. Калюжна, О. Юдіна, В. Мельник]. Мінськ: Вид. центр БДУ, 2015. 36 с.
35. Kuprianowicz G. Ukraińskie odrodzenie na Polesiu Zachodnim (Ziemi Brzeskiej). *Над Бугом і Нарвою*: укр. часоп. Підляшшя. 1992. № 2. С. 14. URL: http://nadbuhom.pl/art_2395.html.

Елена Обухова. Етнокультурное образование украинцев в Республике Беларусь в 1991–2011 гг. В статье рассматриваются особенности становления украинского этнокультурного образования в Республике Беларусь в 1991–2011 гг. Выделяются три основные этапа в развитии образовательных инициатив украинцев Беларуси: 1991–1997 гг., 1997–2005 гг. и 2006–2011 гг. Критерием для определения хронологических рамок каждого этапа стали значительные изменения в форме реализации и содержания украинского этнокультурного образования. Выявлено, что наиболее плодотворным был период с 1997 по 2005 гг., когда расширилась география украинских образовательных проектов и достигло максимальных значений число их участников. Рассматриваются региональные различия в реализации украинских образовательных инициатив: если до 1997 г. большинство украинских просветительских проектов действовали на Брестчине, то в дальнейшем украинское образование в Беларуси развивалось в крупных городах страны (Минске, Гродно и др.).

Ключевые слова: украинцы, этнокультурное образование, Беларусь, этнические общности, воскресные школы.

Elena Obukhova. The Ethnocultural Education of the Ukrainians in the Republic of Belarus in 1991–2011. The features of the formation of the Ukrainian ethno-cultural education in the Republic of Belarus in 1991–2011 are shown in the article. The author identified three main stages in the development of educational initiatives of Ukrainians in Belarus: 1991–1997, 1997–2005, and 2006–2011. The chronological frameworks of each stage were determined according to the significant changes in the form of realization and content of the Ukrainian ethnocultural education which took place in that time. It was revealed that the most fruitful period lasted from 1997 to 2005, when the geography of Ukrainian educational projects expanded and the number of their participants reached maximum values. The author showed regional differences in the implementation of Ukrainian educational initiatives: if until 1997 the majority of Ukrainian educational projects located in the Brest region, at the further Ukrainian education in Belarus developed in major cities of the country (Minsk, Grodno, etc.).

Key words: Ukrainians, ethnocultural education, Belarus, ethnic communities, language course.

Стаття надійшла до редколегії
14.11.2018 р.